

HANDBOEK
GEESTELIJKE
VERZORGING
VOOR HINDOES

HARIDAT RAMBARAN, BIKRAM LALBAHADOERSING,
ATTRY RAMDHANI & SIETA MOTIRAM SHARMA

Parthenon

Handboek
geestelijke verzorging
voor Hindoes

HARIDAT RAMBARAN

Onder redactie van

BIKRAM LALBAHADOERSING

Met medewerking van

ATTRY RAMDHANI en SIETA MOTIRAM SHARMA

 Parthenon

Dit handboek is mogelijk gemaakt dankzij financiële ondersteuning door de Vereniging van Geestelijk Verzorgers in Zorginstellingen en Yarden Zorg bv. De tekst is tot stand gekomen door samenwerking tussen de Stichting Studiegroep Hindoeïsme, de Contactgroep Hindoes-Christenen van de Raad van Kerken in Nederland, Hinfor Consultancy, de Dienst Hindoe Geestelijke Verzorging van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, het Ministerie van Defensie en Yarden Uitvaartorganisatie.

Uitgeverij Parthenon

Postbus 22199, 1302 CD Almere

www.uitgeverijparthenon.nl / info@uitgeverijparthenon.nl

©2015 Uitgeverij Parthenon | Haridat Rambaran, Bikram Lalbahadoersing.
Alle rechten voorbehouden.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan, dient men de wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprerecht te Hoofddorp (www.reprerecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in readers en andere compilatiewerken dient men zich tot de uitgever te wenden.

OMSLAG: Studio Jan de Boer, Amsterdam

TREFWOORDEN: hindoeïsme, gezondheidszorg, uitvaartzorg

NUR: 895, 897

ISBN | EAN: 978 90 79578 764

INHOUD

Voorwoord	9
Dank	12
I. ZINGEVING BINNEN HET HINDOEÏSME	
I.1. HISTORIE	14
Van India naar Suriname	14
Aanpassingen	16
Van Suriname naar Nederland	18
I.2 CENTRALE BEGRIPPEN	21
Dharma	21
De dharma van de heilige	23
Savitri en haar dharma als echtgenote	24
Ramayana	25
Een gesprek met Dharma	28
De ziel (Atman)	31
Nachiketas en de Dood	31
Lessen over Atman	33
Verlossing (Moksha)	35
Het verhaal van de Ganges	37
Karma, de wet van oorzaak en gevolg	38
Drie soorten van Karma	39
Karma is onverbiddelijk	41
Reinheid	42
Puja en havan	42
Mantra recitatie, japa	45
De devotie van Dhruv	46
I.3. VORMING EN BEGELEIDING (SANSKARA)	47
De naamgeving: namakarana	47
Het kaalscheren: de muran	48

	Inwijding tot het leerlingschap: janew	48
	Het huwelijk	49
	II. RITUELEN RONDOM DE DOOD	53
	Arya Samaj	60
	Wederzijdse beïnvloeding en aanpassing	61
	De hindoe uitvaart in de praktijk	65
	Blik op de toekomst; faciliteren en ontzorgen	76
	III. RELIGIEUZE EN CULTURELE HULPVERLENING	79
[6]	IV. ECHO'S UIT DE PRAKTIJK	
	Hindoe geestelijke verzorging in zorginstellingen	85
	Achter ieder gezicht schuilt een levensverhaal	85
	Mijn ervaring met de geestelijke verzorging	94
	Het lijden van Indra	98
	Sieuwkoemar	99
	Desy of Devi	102
	Samija's nare dromen	103
	V. GEESTELIJKE VERZORGING IN JUSTITIËLE INSTELLINGEN	
	Inleiding	104
	Uitgangspunten	105
	Way of life	105
	Bewustzijnsgroei	106
	Verbondenheid	106
	Drie percepties van de werkelijkheid	107
	Een hindoeïstisch mensbeeld	109
	De drie geaardheden in de natuur : guna's	115
	Sattva en de geest	117
	Begeleiding vanuit de yogafilosofie	119

Overgang naar een andere guna	120
Karma in het kader van geestelijke verzorging	121
Dharma	126
Het principe van karma	131
De familie als traditionele waarde	132
Schaamte, pijn en verdriet	135
Mijn moeder stierf in mijn armen	138
De strijd van Ramnan	140
Het verhaal van Amar	145
Samen Bollywood liederen zingen	152
Geen diploma	154
Dromen over succes	158
Drugskoerier opgepakt	161
Ik werd te veel vrij gelaten	162
HET VIEREN VAN DE HOOGTIJDAGEN	166
Het geloof wordt belangrijk	169
Raksha bandhan in de gevangenis	170
Holi-viering binnen de gevangenis	173
Mijn eerste Divali-viering als geestelijk verzorger	177
De viering van een verjaardag in detentie	179
CRISIS	
Suïcide in de inrichting	180
Een familielid overleden tijdens detentie	182
Het verhaal van een koerier	184
HINDOE SPIRITUALITEIT	186
Harishcandra	189
Yoga in de gevangenis	191
Meditatie met gedetineerden	193

Ademworkshop	195
Cursus Positief Denken	199
Een ayurvedisch centrum voor wonen, zorg en welzijn	204

VI. HINDOE GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DEFENSIE

Inleiding	208
Yoga is algemeen goed bij Defensie	209
Divali viering op een kazerne	211
Plicht en ethisch handelen in het hindoeïsme	212
De Hindoe visie op oorlog	215

[8]

Literatuur	218
Over de samenstellers	221
Verklarende woordenlijst	222

Voorwoord

Vaishnava jan to tene kahiye

Je pir parayi janere

Godsvruchtig zijn zij die de pijn van een ander onderkennen

Narsinh Mehta, bhakti-dichter, 15^e eeuw

[9]

Dit handboek brengt aan de hand van verhalen uit de praktijk de contouren van professionele geestelijke hulp aan hindoes in kaart. De praktijkvoorbeelden zijn gecombineerd met een theoretische uitwerking van de belangrijke thema's uit het hindoeïsme. De informatie is bestemd voor hulpverleners om zich te kunnen oriënteren op een manier van geestelijke hulpverlening die recht doet aan de culturele en religieuze beleving van hindoes.

Mensen reageren dikwijls heel verschillend op eenzelfde situatie of gebeurtenis. Zo zal de ene persoon afleiding zoeken terwijl een ander gaat zitten piekeren waarom juist hem of haar dit overkomt. Heeft God dit zo gewild? Heb ik het zelf veroorzaakt? Weer anderen leggen zich erbij neer en zoeken troost in de gedachte dat ieder mens nu eenmaal zijn kruis moet dragen.

Van oudsher kennen hindoes een eeuwenoude traditie van geestelijke begeleiding. Een spirituele zoeker onderneemt onder begeleiding van een bekwame leraar zijn eigen zoektocht naar antwoorden op de grote levensvragen. Binnen de familiekring dragen ouderen nog steeds de verantwoordelijkheid om jongeren te helpen in hun zoek-

tocht naar zin en behoefte aan zorg. Daarnaast is er vanuit de directe omgeving ook geestelijke begeleiding door kenners van de religieuze traditie, maar de geïnstitutionaliseerde professie van de geestelijk verzorger is als zodanig een nieuw fenomeen in hindoeïstisch Nederland.

[10] In de afgelopen decennia hebben enkele hindoegeestelijken hulp geboden aan hindoes in justitiële inrichtingen en zorginstellingen. Dit gebeurde vaak op verzoek van de daar al werkzame geestelijk verzorgers, die tegemoet wilden komen aan de specifieke vraag naar een geestelijk verzorger met een hindoe achtergrond. Pandits die geschoold waren in het werk van de geestelijke verzorging werden hiervoor op persoonlijke titel aangetrokken en op freelance basis aangesteld. Inmiddels zijn hindoe geestelijke verzorgers vast aangesteld in zorginstellingen, maar ook bij defensie en justitie.

Tegelijkertijd zijn er vanuit de hindoe gemeenschap verschillende initiatieven genomen die er zorg voor moeten dragen dat de scholing van hindoe geestelijk verzorgers aansluit bij de opleidingseisen die worden gesteld aan geestelijk verzorgers van andere denominaties. Dit heeft aan de Vrije Universiteit onder andere geleid tot een afstudeer richting hindoeïsme als onderdeel van de opleiding religiewetenschappen; dit is het resultaat van een samenwerkingsverband tussen de Vrije Universiteit en de Hindoe Raad Nederland, het overkoepelende hindoe orgaan dat de belangen van de hindoe gemeenschap behartigt bij de overheid en andere relevante instellingen.

Op de website van de Vrije Universiteit wordt het volgende over de studie vermeld: *deze studie combineert hindoe-theologische vakken en seculiere religiestudie-vakken. Je leert niet alleen om religies met elkaar te vergelijken vanuit een wetenschappelijk perspectief, maar ook om tot een doorleefde verdieping van je eigen hindoe-traditie te komen. Vanuit die verdieping kun je vervolgens als academisch gevormde hindoe bijdragen aan de voortzetting van de hindoe-traditie en aan spirituele oplossingen voor maatschappelijke problemen in Nederland en daarbuiten.*

De publicatie van dit boek past binnen de hierboven geschetste ontwikkelingen van een steeds verdergaande professionalisering van de hindoe geestelijke verzorging in Nederland. Het biedt aanknopingspunten voor geestelijke zorgverleners en is bedoeld voor professionals in de zorg en voor studenten op hogescholen, en *last but not least* voor hindoes die elkaar in het dagelijks leven onderling geestelijke steun willen bieden.

Weinigen beseffen dat het merendeel van de Nederlandse hindoes hier terecht is gekomen via Suriname en dat hun religieuze traditie daarmee een andere ontwikkeling heeft ondergaan dan wanneer zij rechtstreeks uit het moederland India afkomstig zouden zijn geweest. Dit handboek begint daarom met het schetsen van de geschiedenis van de grootste groep hindoes in Nederland.

[II]

Daarna komen de centrale begrippen uit de religieuze traditie aan de orde, zoals *dharma*, *atman*, *moksha*, *karma*, *mantra* of meditatie. Ook de rituelen die de verschillende levensfasen van een hindoe markeren worden behandeld. Daarbij ligt de nadruk ligt op de drie meest gepraktiseerde: de geboorterituelen, het huwelijk en de rituelen bij het overlijden. Het laatste zal breder worden uitgewerkt, omdat bij overlijden en afscheid nemen er een grotere taak voor de geestelijk verzorger ligt.

In het hoofdstuk over religieuze hulpverlening wordt aandacht gevraagd voor wat kan doorgaan voor magische praktijken of *healing*. In de hindoe traditie bestaat voor bepaalde fenomenen als 'boosoog' of bezetenheid een benadering die in de seculiere Nederlandse gemeenschap niet aan de orde is. Menig regulier arts zal het niet ontgaan dat een hindoe bij ziekte als *second opinion* ook een pandit raadpleegt, die de ziekteverschijnselen vanuit een heel ander wereldbeeld beziet.

Als afsluiting volgen enkele hoofdstukken die relevante praktijkvoorbeelden beschrijven bij zorginstellingen, in de gevangenis en binnen de krijgsmacht. De casussen geven een goede indruk van de aard

van de specifieke hulpvragen en bieden tevens een overzicht van de benaderingen waarmee hindoe geestelijk verzorgers tegemoet komen aan de heersende behoefte in de dagelijkse praktijk.

Dank

Naast een theoretisch kader biedt dit handboek een overzicht van ervaringen van vele hulpverleners en denkers op het gebied van hindoe geestelijke verzorging. Velen hebben hun inzichten en praktijkvoorbeelden met ons gedeeld.

[12] Vanuit de zorginstellingen hebben Sieta Motiram Sharma en Atry Ramdhani bijdragen geleverd. Radj Gainda heeft zijn artikelen over de magische praktijken in de hindoe traditie ter beschikking gesteld en toestemming verleend om die stukken te mogen bewerken.

Het gedeelte over de krijgsmacht is afkomstig van Komal Bissessar, werkzaam als hindoe geestelijk verzorger bij het Ministerie van Defensie.

De bijdragen uit justitiële inrichtingen zijn afkomstig van het team hindoe geestelijke verzorging, onderdeel van de Dienst Justitiële Instellingen bij het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Dit team wordt gevormd door Shanta Bhikharie, Radha Chote, Arlette Dewnain, Sieta Motiram Sharma, Sareshma Parag, Soerish Jaggan, Radjen Lachhunsingh, Shrikesh Raghoebier, Soerin Ramlochan Tewarie, Ramsingh en Vijay Shastri. Zij vervullen een pioniersfunctie in de ontwikkeling van de hindoe geestelijke verzorging en doen dat met passie en toewijding.

Ook zijn er vrijwilligersorganisaties die met mooie initiatieven samenwerken met het team van hindoe geestelijk verzorgers in de justitiële inrichtingen. Voorbeelden zijn de cursus positief denken van Brahma Kumaris en de ademworkshop van Stichting Art of Living. Karen Derks en Lissete Sevens hebben hun ervaringen met deze trainingen voor dit handboek vastgelegd. Veel dank gaat uit naar Dew

Koesal van de Stichting Surant. Door zijn steun ontstond een netwerk van vrijwilligers dat deze cursussen, waaronder yoga, in de inrichtingen aanbiedt.

Het hoofdstuk over de hindoe uitvaart en het aanbod aan voorzieningen vanuit de professionele uitvaartzorg en -verzekeringen, is tot stand gekomen dankzij Mieke Rensen van Yarden Uitvaartzorg en door een interview van Sharda Balla met Yarden uitvaartadviseur Kishen Jaipal en Carla Mahawat Khan van Aakhri Bidaai.

Wij bedanken de Stichting Studiegroep Hindoeïsme en Hinfor Consultancy voor alle medewerking: Bhaijo Dubar en Kris Rambaran voor het doorlezen van het manuscript, Mimi Hoek en Roep Ramcharan voor het correctiewerk, en drs. Lal Goerdalay en dr. Freek Bakker voor de kritische kanttekeningen en de transcriptie van het Hindi en Sanskriet. Uitgever drs. Freek van der Steen van Parthenon zijn wij erkentelijk voor het bijeenbrengen van de verschillende belanghebbende partijen, hetgeen dit handboek geschikt heeft gemaakt voor gebruik door een brede doelgroep.

Tot slot herdenken wij Haridat Rambaran die de publicatie van dit handboek niet meer mocht meemaken. Kort voordat dit tot stand kwam is hij heengegaan, maar niet nadat hij zich ervan had verzekerd dat het vervolg volgens plan zou verlopen.

Bikram Lalbahadoersing
Juli 2015

tingen lopen uiteen tussen de 10.000 en 20.000. Het aantal wordt aangevuld met Indiase kenniswerkers die hier tijdelijk verblijven.

1.2 CENTRALE BEGRIPPEN

Dharma

Om hindoes en het hindoeïsme te begrijpen, is een goed begrip van *dharma* essentieel. Vaak zal een hindoe zijn religieuze traditie aanduiden met 'hindoe dharma' of 'vaidik dharma'. Dit begrip wordt als synoniem voor religie gebruikt, maar verwijst tegelijkertijd naar het gehele stelsel van religieuze, kosmische en sociale overtuigingen en gebruiken. Het begrip dharma is afgeleid uit het Sanskriet en gevormd uit de wortel 'dhri', die 'dragen' betekent: dharma draagt het geheel en behoedt voor vernietiging. 'Alles wat tot conflict leidt is tegenovergesteld aan dharma en alles wat harmonie bevordert, is in overeenstemming met dharma', zegt de Mahabharata, een van de gezaghebbende hindoe geschriften.

[21]

De zon komt iedere dag op en geeft licht en warmte. Het licht zorgt ervoor dat de gewassen kunnen groeien, waardoor levende wezens zich kunnen voeden. Daarom wordt er gezegd dat het de dharma van de zon is om licht en warmte te geven. Dit gebeurt in de cyclus van dag en nacht. Het is de orde in de kosmos.

Een ander voorbeeld van de dharma is dat ouders de taak hebben om hun kinderen te beschermen, te voeden en te laten onderwijzen. Sommigen zien het ook als een dharmische plicht om dochters uit te huwelijken. Kinderen volgen hun dharma door zich volgzzaam op te stellen naar de wensen van de ouderen. Ideaal gesproken wordt de gehele samenleving bijeengehouden doordat iedereen zich bewust is van de eigen dharma en deze ook uitvoert.

Er zijn verschillende discussies, zowel in de traditionele religieuze geschriften als in de recente hindoe geschiedenis, over welk moreel uitgangspunt het zwaarste weegt. Zo had Mahatma Gandhi geweld-

mijn vader, te zitten. Ik zal daarvoor ascese beoefenen.’ Narada was blij met Dhruva’s toewijding en onverschrokkenheid en hij instrueerde hem hoe de heilige naam van Vishnu te reciteren. Dhruva was zo verdiept in zijn recitatie dat de moeilijkheden van het leven in het woud geen invloed op hem hadden. Op een dag verscheen Vishnu voor Dhruva. ‘Ik ben blij met uw toewijding, mijn kind. Vertel me, wat wil je?’

‘O God, ik wens de zegeningen en liefde van mijn ouders,’

‘Al uw wensen worden vervuld mijn kind.’ Hierna verdween de verschijning.

Veel later werd Dhruva tot koning gekroond en hij diende de mensen met liefde en toewijding.

[47]

1.3. VORMING EN BEGELEIDING (SANSKARA)

In het leven van de hindoes nemen sanskara’s (Hindi: sanskars) een belangrijke plaats in. Een sanskara is een godsdienstig ritueel dat ook sterke sociaal-psychologische aspecten heeft. Er zijn 16 belangrijke sanskara’s die gegroepeerd kunnen worden rondom de geboorte, het leerlingenschap, de volwassenheid en de dood. Het menselijke leven is verdeeld in 4 fasen: brahmacharya: voorbereiding op volwassenheid (tot 25 jaar); grihastha: arbeidsperiode (tot 50 jaar); vanaprastha: ont-hechttingsperiode (tot 75 jaar); sanyasa: voorbereiding op het hierna-maals (vanaf 75 jaar). Van de 16 riten worden de rituelen rond de ge-boorte, inwijding tot leerling, het huwelijk en de dood het meest ge-praktiseerd.

De naamgeving: namakarana

Kort na de geboorte neemt de vader contact op met een pandit om het kind een naam te geven. Aan de hand van een astrologische almanak maakt de pandit een geboortebrief op. Hierop staan onder meer de geboortetijd en het gesternte waaronder het kind geboren is vermeld.

II. Rituelen rondom de dood

Mieke Rensen, Yarden Uitvaartzorg

[54] Binnen de hindoe-geloofsidealen bestaat er een verschil tussen een goede manier van sterven en een slechte manier van sterven. De rituelen rondom het sterven hebben voornamelijk als doel dat het sterven op een goede manier gebeurt. Goed sterven betekent bewust sterven, op het juiste moment, de juiste plaats en met de geest gericht op God. Wanneer iemand op een hieraan tegengestelde wijze sterft, bestaat de mogelijkheid dat de geest niet tot rust komt en de nabestaanden ongeluk brengt.

Wanneer iemand op sterven ligt, komen familie en vrienden naar het huis van deze persoon om afscheid te nemen en laatste handelingen voor de stervende te verrichten. Ze zingen liederen uit de heilige geschriften en ondersteunen en troosten de familie. De meeste hindoe families hebben een relatie met een pandit, die wordt uitgenodigd om het ritueel te begeleiden. Deze leest de stervende voor uit de geschriften en bidt voor hem of haar en de familie. Een zoon of een andere man uit de familie geeft de stervende water uit de heilige rivier de Ganges te drinken.

Tussen de enigszins traditionele Sanatan Dharm en de neo-hindoeïstische Arya Samaj bestaat verschil ten aanzien van de rituelen die worden uitgevoerd nadat iemand is overleden en tijdens de uitvaart, hoewel hierbij moet worden opgemerkt dat het verschil tussen

de crematie doen. Op deze dag worden er ook tien rijstballetjes in een offervuur geworpen voor de ziel van de overledene een nieuw menselijk omhulsel. Reïncarnatie kan namelijk ook betekenen dat de ziel terugkomt in de lagere vorm van een dier. Deze ceremonie heet das-hagatra, tien ledematen. De naam maakt duidelijk dat het hier gaat om een symbolische reconstructie van de tien ledematen die het menselijk lichaam volgens de hindoe traditie telt. Deze ceremonie is ook in het crematorium mogelijk.

Op de twaalfde of dertiende dag na de crematie worden er twintig pinda's in het offervuur geworpen. Dit offer heet een shraddha. Hiermee wordt de overledene opgenomen in de rangen van zijn voorouders, de pitri's. De rouw wordt hiermee officieel opgeheven, maar de directe nabestaanden mogen pas na een jaar weer feestelijke gebeurtenissen zoals huwelijken organiseren. Na zes maanden herhalen de nabestaanden deze plechtigheden en na een jaar wordt de rouwperiode afgesloten met een ceremonie. Tegenwoordig echter brengt men alle shraddha's veel eerder zodat familie die voor de plechtigheden uit het buitenland is overgekomen kan terugkeren.

[61]

Arya Samaj

De Arya Samaj kan gezien worden als een vernieuwingsbeweging binnen het hindoeïsme. De rituelen die rondom sterven, uitvaart en rouw worden uitgevoerd zijn eenvoudiger van aard dan bij de Sanatan Dharm. Ook hier geldt, net als bij de Sanatan Dharm, dat er binnen deze stroming ook individuele verschillen bestaan.

Binnen de Arya Samaj meent men ook dat atman na het sterven opnieuw geboren wordt in een ander lichaam en op aarde terugkeert. Of dat deze de moksha bereikt. De moksha is hier, in tegenstelling tot bij de Sanatan Dharm, een tijdelijke bevrijding uit de kringloop van sterven en geboren worden. De dood treedt in bij het verlaten van de ziel van het lichaam en wordt in dit licht ook gezien als een bevrijding.

De hindoe uitvaart in de praktijk

Sharda Balla in gesprek met
Kishen Jaipal van Yarden Uitvaartverzekeringen
en Carla Mahawatkhan van Aakhri Bidaai

[66]

Slechts een klein percentage hindoes heeft goed nagedacht over hun wensen als zij komen te overlijden, vertelt uitvaartadviseur Kishen Jaipal van Yarden. Gemiddeld heeft één op de vijf Nederlanders iets vastgelegd over hoe ze hun uitvaart voor zich zien, maar binnen de hindoestaanse gemeenschap is dat nog minder het geval, want er wordt bijna niet over gesproken. Vaak zijn de nabestaanden niet op de hoogte van de wensen van de overledene en dat zorgt voor lastige situaties. Na een overlijden moet je immers eerst het verlies verwerken en nog het besef krijgen dat iemand er niet meer is, maar tegelijk wordt er ook om een invulling en planning van de uitvaart gevraagd.

Bij Yarden proberen we dit zoveel mogelijk in goede banen te leiden door middel van een uitvaartwensenformulier of door de wensen via onze website te laten vastleggen. Ik geef altijd zo'n wensenformulier mee met de boodschap dit samen met het gezin of de familieleden door te spreken of er nu alvast over na te denken. Dan is het ook voor iedereen duidelijk en dat voorkomt een hoop onrust als het eenmaal zover is. Vaak veranderen mensen door de tijd heen van ideeën over hun uitvaart, maar dat kan uiteraard aangepast worden. Je zit bij ons niet vast aan een bepaald pakket van diensten en bent vrij om de uitvaart vorm te geven zoals je dat zelf wilt.

De meeste Hindoestanen willen gecremeerd worden. Dat is van oudsher zo. Het doel daarvan is om de hoofdelementen waaruit het lichaam bestaat – water, vuur, ether, lucht en aarde – zo snel mogelijk naar hun oervorm te laten terugkeren.

III. Religieuze/culturele hulpverlening

[80] Evenals iedere andere religieuze groep hebben ook hindoes in de loop der jaren methoden ontwikkeld om mensen, die op de een of andere wijze ontevreden waren met hun bestaande situaties, deskundig te kunnen helpen. Deze methoden hebben betrekking op zowel lichamelijke als geestelijke zaken.

Het Nederlandse systeem van lichamelijke en geestelijke gezondheidszorg erkent deze methoden (nog steeds) niet en houdt er te weinig rekening mee. Dit zorgt ervoor dat deze methoden buiten het officiële circuit blijven.

De oude hindoes veronderstelden tientallen eeuwen geleden reeds dat de mens een microkosmos is, een afspiegeling van het heelal in het klein. Men ging uit van een analoog verband tussen het leven boven (de hemel) en het leven beneden, de aarde. Dit was het resultaat van eeuwenlange observaties van de loop der hemellichamen en het gebeuren op de aarde. Naast deze constatering van gelijktijdigheid kwam men tot de conclusie dat er ook een causaal verband kon bestaan tussen de macrokosmos en de microkosmos. Dit denken in termen van gelijktijdigheid en oorzaak-gevolg is ook te bespeuren in de graha shanti als een methode om het welzijn van alle mensen te vergroten. Dat hield in dat de godsdienstige rituelen, die purificatie op het oog hadden, het afweren van onheil, het verkrijgen van welzijn en het bewaren van evenwicht, op de aarde plaatsvonden als bepaalde hemellichamen op bepaalde posities stonden. Men berekende deze

IV. Echo's uit de praktijk

HINDOE GEESTELIJKE ZORG IN ZORGINSTELLINGEN

[86]

Achter ieder gezicht schuilt een levensverhaal

In de psychiatrie is de dienst geestelijke verzorging een plek waar patiënten zich graag ophouden, ook zonder afspraak. Ze willen graag hun verhaal doen. De gesprekken zijn vaak kort, omdat de meeste patiënten dikwijls de rode draad in hun verhaal kwijt raken.

‘Is dat Krishna?’, vraagt André. André heeft een Zuid-Aziatische achtergrond. Hij is de eerste bezoeker vandaag. Zijn vader is in zijn vaderland een grootgrondbezitter. André wordt daar als een prins behandeld. Hier in Nederland is hij even gewoon als ieder ander. Dat vind hij niet zo erg. Hij nadert de vijftig. In zijn land wordt van hem verwacht dat hij nog zal trouwen en veel kinderen zal krijgen. Maar hij wil niet trouwen. André vraagt wat voor god Krishna is. Volgens hem heeft het beeld een lieflijke uitstraling. Hij gaat trouw naar de kerk. Daar heeft hij nooit zo’n beeld gezien.

Ik vertel dat in mijn traditie God één is. Hij is zowel vormloos als vormhebbend. Krishna is een neerdaling van die ene goddelijke kracht in een menselijke gedaante. Hij vraagt of Krishna ook getrouwd is. ‘Ja, hij is getrouwd’, zeg ik. ‘En hij heeft heel veel vriendinnen!’, schreeuwt Pyaare. Pyaare is een Hindoestaanse man die mij regelmatig opzoekt. Als hij praat dan komen zijn seksuele escapades ook ter sprake. Pyaare heeft ingebroken in ons gesprek. André staat op en

V. Geestelijke zorg in justitiële instellingen

INLEIDING

Hindoes kennen een eeuwenoude traditie van geestelijke begeleiding. Een spirituele zoeker onderneemt onder begeleiding van een bekwaame leraar, zijn guru, een ontdekkingsreis naar de antwoorden op de vragen die het leven beroeren. Binnen de kring van de familie hadden en hebben nog steeds ouderen de verantwoordelijkheid om jongeren te ondersteunen in hun zoektocht. Ook bestaat er geestelijke begeleiding die wordt geboden door de kenners van de religieuze traditie uit de directe omgeving van de familie.

[105]

Een nieuw fenomeen binnen het hindoeïsme in Nederland is de geïnstitutionaliseerde professie van de geestelijke verzorger. In de afgelopen decennia hebben enkele hindoe geestelijken hulp geboden aan hindoes in justitiële instellingen. Dit gebeurde vaak op verzoek van andere geestelijke verzorgers, die in de gevangenis te maken kregen met de wens van hindoe gedetineerden om geestelijke hulp van iemand met een hindoe achtergrond. Hiervoor werden pandits op persoonlijke titel aangetrokken door justitie, geschoold in het werk van de geestelijke verzorging in penitentiaire instellingen. Zij werden op freelance basis aangesteld in de inrichtingen.

Na de erkenning van de Hindoe Raad Nederland (HRN) als zende instantie voor hindoe geestelijke verzorgers bij justitiële instellingen (juni 2009), begon de HRN met het proces van professionali-

sering van de hindoe geestelijke verzorging. Er werd zodoende een religieus-filosofisch kader geschapen, waarbinnen de door de HRN gezonden geestelijk verzorgers hun werk richting en inhoud konden geven en hun werkterrein afbakenen.

Dit markeert het begin van de professionalisering van de hindoe geestelijke verzorging in Nederland. Aan de hand van dit kader zullen hindoe geestelijke verzorgers verdere protocollen opstellen en tot werkafspraken komen, waardoor hun werk zichtbaar wordt voor gedefinieerden, voor collega's van andere denominaties, voor de justitiële instellingen en voor de gehele hindoe gemeenschap in Nederland.

[106]

UITGANGSPUNTEN

Door de nadruk te leggen op de individuele religieuze keuzes en persoonlijke spirituele ervaringen van de gelovige is het hindoeïsme geen godsdienst zoals andere wereldgodsdiensten, waarbij er voorwaarden zijn geformuleerd waaraan een gelovige moet voldoen wil deze aanvaard worden als lid van de desbetreffende godsdienstige gemeenschap. Daarom wordt het hindoeïsme een manier van leven genoemd waarin de levenshouding van de hindoe essentieel is.

Toch zijn er in de hindoeïstische manier van leven enkele gemeenschappelijke noties te vinden die bij nagenoeg alle hindoe stromingen hetzelfde zijn. Deze filosofische concepten vormen de uitgangspunten van de hindoe manier van leven:

Way of life

Het hindoeïsme is zoals gezegd geen afgebakende godsdienst of religie. Er zijn immers hindoes die in een persoonlijke god geloven en zich hindoe voelen, maar ook hindoes die alleen een transcendent godsbegrip aanhangen. Vanwege het feit dat het hindoeïsme geen centraal leergezag heeft, hebben hindoes van oudsher de vrijheid gehad om een persoonlijke keuze te maken. Dit vertaalt zich ook in het

Schaamte, pijn en verdriet

Hij heet Rohit, maar wordt doorgaans Ro genoemd. Rohit is een man van begin veertig. Hij is getrouwd en heeft kinderen. Thuis heeft hij aan de kinderen en de familie verteld dat hij in het buitenland zit voor werk. Hij reist eigenlijk nooit naar het buitenland voor zijn werk, maar nu zou er een project zijn waarvoor hij naar buitenland is gestuurd.

[134]

De reden dat hij aan de familie heeft verteld dat hij in het buitenland zit is dat de kinderen nog vrij jong zijn. De jongste is 7 jaar. Kinderen zouden het op school daarover hebben en daar schaamt hij zich voor. Ook zijn vrouw zou zich ervoor schamen. Het oudste kind heeft al meermalen gevraagd waarom zij hem niet kunnen bellen. Zijn antwoord is dat hij veel buiten werkt en alleen op bepaalde tijd bij een telefoon is.

De familie mag het niet weten, want het is een schande dat hij in de gevangenis zit. Niemand eerder uit de familie heeft in de gevangenis gezeten. Hij zou gezichtsverlies lijden als iemand uit de familie zou weten dat hij gezeten heeft.

*

In het vliegtuig had iemand drugs in zijn tas gestopt en hij is van Schiphol direct naar de gevangenis gebracht. Alleen zijn dochter heeft hij gebeld, want die zou anders in paniek raken. Zij zou hem ophalen van Schiphol. Niemand hier in Nederland mocht het verder weten, want zijn tweede dochter was verloofd met iemand in Nederland. Als die familie het te weten zou komen, dan zou de verloving worden verbroken.

*

Een andere man van ongeveer 35 jaar is opgepakt wegens openstaande boetes die hij almaar niet betaalt. In de gevangenis herkent hij mij van

VI. Hindoe geestelijke zorg bij Defensie

INLEIDING

Terwijl men een samenleving opbouwt, inricht en de voortgang daarvan veilig stelt door te zorgen voor de basisbehoeften zoals voeding, kleding, huisvesting en de opvoeding van kinderen, bekommert men zich ook over de gezondheid en de veiligheid van alle leden van diezelfde samenleving. Voor vrede, veiligheid en de verdediging tegen het gevaar dat de samenleving bedreigt, is de krijgsmacht in het leven geroepen.

[201]

De Nederlandse krijgsmacht valt onder het ministerie van Defensie en bestaat uit de marine, de landmacht (het leger), de luchtmacht en de marechaussee. Deze onderdelen hebben elk hun eigen taken maar werken ook vaak samen. Voor militairen is naast de militaire begeleiding die zij krijgen ook voorzien in geestelijke zorg. Dit vloeit voort uit het grondwettelijke recht van de vrijheid van beleven en belijden van godsdienst.

Militairen met een hindoeïstische levensovertuiging krijgen geestelijke zorg van de krijgsmachtspandits van de Dienst Hindoe Geestelijke Verzorging bij Defensie. De krijgsmachtspandit gaat vanzelfsprekend uit van de hindoe filosofie ten aanzien van mens en maatschappij, en wil daarmee een bijdrage leveren aan het welzijn van iedereen die bij Defensie werkt en gebruik maakt van deze zorg. Uitgangspunten daarbij zijn tolerantie, verdraagzaamheid en wederzijds respect.

Verklarende woordenlijst

Acarya	geleerde, deskundige, leraar.
Advaita	non-dualisme; monisme.
Agni	'het vuur'; godheid uit de Veda.
Agni-hotra	dagelijks vedisch vuuroffertueel (havan, havana of homa).
Ahimsa	geweldloosheid, eerbied voor alles wat leeft.
Antyeshti	crematieritueel (sanskara).
Artha	economische en nutsdoelen.
Atman	kern, het allereigenste van de mens.
Aranyaka	'woudboek', boek met een speculatief-filosofische inhoud.
Arya Samaj	hervormingsbeweging, in 1873 opgezet door Swami Dayananda.
Asat	het 'onwerkelijke', het heelal, dat is geworden wat 'dit' is. Vergelijk: Sat
Ashram	retraite-oord, klooster of levensfase.
Ashramstelsel	indeling van het leven in vier fasen.
AUM (drieklank)	benaming van de oer-trilling waaruit de kosmos is voortgekomen, vibreert immer, zonder beperking van tijd, ruimte of oorzakelijkheid.
Avatara	goddelijke incarnatie van god in de menselijke wereld.
Bhagavadgita (Gita)	filosofisch-religieus leerdichtwerk uit hoofdstuk V (Bhishma-parva) van de Mahabharata.
Bhagavan	eerwaarde, vererenswaardige; Ishvara, God.

Over de samenstellers

Drs. Haridat Rambaran (Nickerie 1941 - Waddinxveen 2015) was werkzaam als docent exacte vakken. Hij studeerde in Leiden Indiase talen en culturen en Godsdienstwetenschap, met bijzondere aandacht voor het proces van de 'Brahmanisering en Sanskritisering' van het hindoeïsme in Suriname. Hij heeft jaren lang zitting gehad in diverse besturen van de Arya Samaj Nederland.

Drs. Bikram Lalbahadoersing (Paramaribo, 1967) studeerde psychologie aan de Rijksuniversiteit Groningen en werkte daarna als eindredacteur bij de Omroep voor Hindoe Media te Hilversum. Sinds 2010 is hij hoofd van de Hindoe Geestelijke Verzorging bij het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Tevens is hij voorzitter van de stuurgroep In Vrijheid Verbonden, een landelijk samenwerkingsverband vanuit verschillende religies en levensbeschouwingen.

[221]

Attray Ramdhani (Saramacca, 1967) is als eerste Hindoe geestelijk verzorger begonnen bij Justitie (1991) en daarna binnen de psychiatrie (1995). Hij is thans werkzaam in ziekenhuizen en verpleeghuizen. Als voorganger en bestuurslid van de hindoetempel *Shri Ram mandir* participeert hij in de Hindoe Raad Nederland, de Hindoe omroep en het onderwijs. Hij doet onderzoek naar en publiceert regelmatig over zorgethiek en de generatiekloof bij Hindoes.

Sieta Motiram Sharma (Paramaribo, 1956) werkt sinds 2001 als Hindoe geestelijk verzorger. Eerst in ziekenhuizen en daarna in zowel de psychiatrie (2003) als in verschillende penitentiaire inrichtingen (2005). Sinds 2002 participeert zij in de Studiegroep Hindoeïsme.